

Dr. Lea-Katharina Steller
(szül. Virághalmy Lea)

Lojalitás és identitás – keresztűzben a német társadalom (Problémafelvetés alulnézetből)

Tisztelettel és szeretettel köszöntöm első referensként a "Bátorság az etikához" c. nemzetközi konferenciasorozatot "E fiúkért valaki felelős!" c. rendezvény második napján egybegyűlt tudós hallgatóságot: az általános emberi normák elértéktelenedése miatt szavukat fellemelő tanárokat és az akarás reménytelenségének csapdáját felismerő szülőket. Egyben elnézést kell kérnem az auditóriumtól, hogy kislányom fertőző betegsége miatt személyesen most nem tudtam megjelenni. Írásbeli beszámolómmal előadását az idő rövidege ellenére unokatestvérem, Virághalmy Judit vállalta készségesen; köszönettel tartozom neki ezért.

Szekciómunkánk alapkérdése a "közösség" és a "felelősség" viszonya, vagyis az a paradoxon, hogy az ember egyszerre individuum és kollektív lény. A személyes boldogságra hivatott ember képes önmagát irányítani és döntéseket hozni, miközben ezen képessége öntudatot, önismeretet és következménylátást tételez fel. Feladata annak felismerése és elfogadása, hogy szabadsága viszonylagos – azaz nem alkothat természeti és erkölcsi törvényeket. Ez feszültséget okoz, amely a szeretetben oldódik fel: a személy azon szabad, felelősséggel hozott döntésében, hogy saját boldogságát mások boldogságának megvalósulásával érhesse el. A modern szövetségi német társadalom azonban a szabadságot "nyugati adottságnak", öröklött "nyugati hagyománynak" tekinti, s általánosságban fel sem merül, hogy azt mindenkinek személyesen, küzdelemmel gyakorolva kellene megtanulnia, megteremtenie.

"Lojalitás és identitás – keresztűzben a német társadalom: problémafelvetés alulnézetből" c. referátumom egy vallomással kezdem. Kettős, német-magyar állampolgár vagyok: Magyarországot hazámnak tekintem, Német- (pontosabban Bajor)országot pedig otthonomnak. Távol áll tőlem, sőt minden formában élesen elítélem azokat az embereket, akik vagy téma híján vagy karrierizmusból, szenzációhajhász módon hazájukat, otthonukat külföldön sárral dobálják és gúny tárgyává teszik. A németországi tények, amikre majd itt rámutatok, nem szívderítőek, de többé-kevésbé ismeretesek Magyarországon. Elemzésük viszont mind Né-

metországban, mind pedig a Bajor Szabad Államban ha nem is tör tabut, de mindenféleképpen egy karrierjére igen odafigyelő értelmiségi számára kényes, kínosan került terület. Egy megfontolt, remélhetőleg már érett Magyarország azonban sokat tanulhat azokból a folyamatokból, amelyek az évtizedeken keresztül többségi konzervatív keresztény kormányzású Bajorországot formálták.

A tankönyvízü mondatok mögött, mely szerint a náci Németország kapitulációjával a győztes szövetséges hatalmak, Anglia, Franciaország, Szovjetunió és az Egyesült Államok megszállás alá kell vonta, majd az egyes német tartományok eredeti határait követve zónákra osztotta Németországot, sok minden rejlik. Vegyünk egy példát: a tömegtájékoztatást. A különböző megszállási övezetekben más-más állami tradíciókra épülő médiahálózat alakult ki, teljességgel szakítva a korábbi német fejlődési iránnyal; ezt az orosz, francia, amerikai és angol szájíz szerint kidolgozott idealizált társadalmi modellképet sulykolták aztán évtizedeken át a különféle médiumok. Az agy mosás és a szegénység miatt 1953-ban fellázadt keletnémetek története híres; de az amerikaiak elleni bajor szellemi szembeszegülés nem ismert Magyarországon. A lebombázott München romokon tengődő polgárságát rendkívül megrázta a 20. század egyik legjelentősebb és a háború után betiltott karmesterének, Wilhelm Furtwänglernek sorsa – éppen érthetlensége miatt. Környékünk vidéki bajorságát hasonlóan felfoghatatlan csapás érte: a helyi emlékezet szerint egy katonai parancs alapján ugyanis máig tisztázatlan számú és összetételű katolikus civil lakosság pusztult el, mert házaikban a felakasztott korpusz-kereszt alá faragott halálfejet egy amerikai tiszt SS-jelvényként értelmezte. Az irracionálístól elkeseredett bajorok bezárkóztak saját világukba, amelybe csak több évtizedes hűséges együttélés után engedték be lassan azt a több millió – bajorul eleinte krumplibogárnak nevezett – menekültet, akik Kelet-Poroszországból, Sziléziából és szudétánémet területekről érkeztek gyalog. Az ellenállás az egyetlen nagy, bajor alapítású néppártra való szavazásban és minden "nem-bajor" elvetésében rajzolódott ki az élet összes területén. Ez a "csak-azértis" bajor nyakasság nyilvánult meg az 1972-es müncheni olimpia és az 1980-as Oktoberfest határozott folytatásában. Míg egyes slágerek közkedveltek voltak a francia zónabeli Südwestfunk frekvenciáin, addig szövegük miatt a Bayerischer Rundfunk egyáltalán nem játszotta őket. A müncheni televízióban az első homoszexuális férficsók csak az egyesítés után csatlanhatott el, s az ezt követő bajor tömegfelháborodás azt a volt angol és francia zónabeli viccet szülte, hogy Németország újjáegyesítése elsősorban a bajorokkal kell, hogy megtörténjék.

A felosztottság 20. századi négy évtizede még tovább mélyítette a korábbi német államok 1871-es – mondhatjuk nyugodtan jelképes – egyesítésével létrejött nemzetállam belső repedéseit. Egy valaha protestáns, mára ateista hannoveri és egy konzervatív passauai bajor katolikus életmódja, képzettársítása, iskolarendszere, erkölcsi elvárása között elképzelhetetlenül nagy a különbség. A paternalista és patrióta keletbajor vidékünkön az ellenállás változatlanul tapasztalható a "Nyugattal" és új jelenségként a "Nagyvárossal" szemben, amely a bajor vidéki gazdálkodóréteg számára a káros világtendenciákkal szembeni gyökértelen védtelenség színhelyévé vált – egyszerre párhuzamot és ellentétet mutatva a magyar népi-urbánus vitával.

Az embernek, mint individuumnak, aki természeténél fogva veszélyeztetett, alapvető szüksége van szolidaritást nyújtó közösségre, mint pl. a család, rokonság – és a nemzet, azaz a közös történelmi tudat, kultúra és az utódainkért közösen vállalt felelősség. A filozófia már bebizonyította, hogy nincsen egészséges közösségszerveződés nemzeti lét nélkül, az ahhoz való tartozás meghatározza a lét fő kérdéseit, tehát a múlt tradícióival, a jelen szeretetből fakadó áldozatvállalásával és a jövő hitével való azonosulást. De hol van ez a mai Németországban, amely múltját eltörölve azzal semmiféle párhuzamot nem tűr és nemzeti jelképeivel nem tud mit kezdeni? 2003-ban az alábbi megdöbbenő, viccen kívüli beszélgetést folytattam elismert müncheni bölcsész egyetemi oktatókkal (idézem):

"– Megszállt ország vagyunk...

– Na de ki által?

– Hát a németek által!

– Hm. És miért nem zavarják el őket?

– Nem lehet. Mi nem vagyunk olyan erősek, mint a magyarok... Ezért is vagyunk olyan szegények."

2003-ban ezen még mosolyogtam, de a pénzügyi válság során már érezni lehetett, hogy kegyetlen nehézségek várnak az amerikai érdekeltségekkel teli Bajorországra. Mint ismeretes, Magyarország 2008 októberében több, mint 20 milliárd euró hitelt vett fel a Nemzetközi Valutaalaptól. Bajorország majdnem teljes önkormányzati vagyonát kezelő tartományi bankjának, a Bayern LB-nek megmentéséért a Szövetség először 10, majd további 15 milliárd euróval kezeskedett. Magyarországon az államháztartás nettó tartozása 2009 végén (az *ecoline* közlésében) 54,5 milliárd, Bajorországban pedig 28,9 milliárd euró volt. Igen, baj van Bajorországban is, ezt mindenki érzi. De van egy hagyomány német területeken, ami még a harmincéves-háborúra nyúlik vissza: az állandó vészhelyzet-gyakorlatok. Ezt akkor tanultam

meg, amikor 2005 nyarán árvíz fenyegette a környékünket; mire az Alpokból lezúduló kiszámíthatatlan tetőzés órákon belül elért minket, addigra már mindenki tudta a dolgát.

A mostani gazdasági helyzetben is így van: egy elképzelés körvonalazódik a háttérben. Nézzük meg, hogyan nézhet ki ez a lehetséges "vészterv"! Németország és Bajorország háború utáni újjáépítésében a keleti kitelepítettek és menekültek erejükön felül vettek részt, éppen integrálódásuk és elvesztett társadalmi státuszuk visszaszerzése érdekében. A hatvanas, hetvenes évek munkaerőhiányos időszakában a jóléti NSZK egyszerű vendégmunkásokat hívott Dél-Európából, s beilleszkedésüket ideológiai okokból sem szorgalmazta. Az egyesítés után a nyugati tartományok szabályosan leföldrtek az NDK (sokszor világszínvonalú) szakember-állományát, akik szívük mélyén titkolt vágyukat valósították meg azzal, hogy évekig agyondolgozták magukat alacsonyabb beosztásban, egy bajorországi végleges letelepülés és családalapítás reményében. Összefoglalva: a nyugatnémetek három hullámban kaptak munkaterületükön kiemelkedően dolgozó olcsó munkaerőt, s most, 15-20 év után ismét szükségük van kedvező áron kitűnő alkalmazottakra. Igen, de honnan? Kik azok, akik még tudnak és akarnak is dolgozni? Egy tehetséges indiai, kínai, koreai angol nyelvtudásával amerikai cégekhez megy, a kelet-középeurópai orvosok Svédországot és Nagy-Britanniát keresik fel. A német luxusfogyasztási-iparban és a turizmusban érződik már a válság hatása, a márkamánián felnőtt német fiatalság ("lecsúszottságát" titkolandó) drága autóját, öltönyét, karóráját, sőt cipőjét, táskáját is alkalmakra bérlő – s ha ezt nem teszi, "leírják", mint vesztést. Még egyelőre különösebb erőfeszítés nélkül élhetik megszokott életmenetüket hitelből, amire – úgy érzik – minden kötelesség és felelősségvállalás nélkül joguk van. Az ötven év feletti korosztályok azonban szabályos pánikban vannak – különösen a 70-es éveikben járók, akik elkezdtek a túlélési tartalékok gyűjtését a korábbi luxusutazások helyett.

Kevés a gyerek, sok az ápolásra szoruló idős, valamint a képzetlen és nem integrálódott munkanélküli: szaknyelven szólva kevés aktív és sok eltartandó inaktív jellemzi a német demográfiai hanyatlást. Honnan lehet újabb jó munkaerőhöz jutni – égető a kérdés. A vészhelyzetek kivédésére kidolgozott gyakorlatokhoz szokott Németországban a háttérben nyilvánvalóan igen heves viták zajlanak, javaslatok születnek és vetődnek el. Ezekből csak egy került nyilvánosságra, a német szövetségi bank elnökségi tagjának, a jó humorú berlini szociáldemokrata Thilo Sarrazinnak "Németország felszámolja magát" c. könyve. Ennek alapálása: neveljük és oktassuk fiatalságunkat úgy, hogy alkalmas legyen feladatok ellátására, sőt munka végzésére is. Könyvében, amely az elsők között áll a sikerlistán, statisztikai mutatókat

elemezve arra a következtetésre jut, hogy ez azért lesz igen nehéz, mert a németországi társadalom egyre butább. Okát ennek abban látja, hogy a többségében muzulmán bevándorlók anyagi megfontolásból nem illeszkednek be az európai keresztény társadalomba. Ha egy képzetlen, európai kultúrát gyerekeinek átadni nem képes, szociális segélyből élő, németül nem, vagy csak gyengén beszélő muzulmán házaspár a 6-8 gyerekével az azok után kapott állami juttatásból él, akkor a leendő munkanélküli gyerekeik a jövőben további szociális segélyre hivatott gyerekeket fognak szülni. Ezek az emberek, mivel Sarrazin szerint műveletlenek, buták és nincsen akaraterjük, nemcsak mentalitásukat, hanem alacsony intelicenciaszintjüket is tovább fogják gyerekeiknek örökíteni – azok meg még tovább, míg száz év múlva Németország tönkre nem megy. Az a Németország – emeli ki Sarrazin –, amelyik száz évvel ezelőtt viszont a világ tudományos, kulturális élvonalában állt, mintául szolgálva Európának.

Sajnos nem lehet nem észrevenni olyan párhuzamokat a könyvben, amelyek az 1970-es évek végéig űzött nyugat-európai ún. "nemesítő eljárásokra" vonatkoznak. Ez más néven az eugenetika, amelynek képviselői úgy vélték, hogy bizonyos genetikai adottságok okozzák a negatív jellembeli tulajdonságokat (az alkoholizmust, drogfüggőséget és az elmebetegségeket). Szerintük érdemtelenek utódok nemzésére azok, akik bármilyen "negatív gént" hordoznak. Megoldás erre a kényszersterilizáció volt, amelyet Svédországban, Svájcban (ott 1982-ben volt az utolsó eset), valamint Ausztráliában, Amerikában és Nagy-Britanniában engedélyeztek és űztek.

Sarrazin 2010 nyarán megjelent könyve nyomán Bajorországban nem kezdődött társadalmi párbeszéd, mégis változás történt. Rövidesen továbbképzésre mentek kislányom óvónői, keresztgyerekeim tanárai, valamint a munkahelyemhez közel álló egyetemen bizonyos fokú fordulat következett be. Vizsgáljuk meg ezt lépésről lépésre! Az egésznapos óvodánk, amely nagy kincs, mert mintegy 50 km-es körzetben az egyetlen, tavaly szeptembertől hirtelen megváltozott összetételében. Megtudtuk, hogy az óvoda integrációs feladatokat vett át, s a megye ingyen állja a szociálisan rászoruló bevándorló gyerekek óvodáztatását "kötelező iskolaelőkészítő-nyelvoktatás" címén. A reformkörülmények velünk együtt a német szülők többségét arra készítette, hogy inkább viseljék egy másik, de félnapos óvoda hátrányait a munkahelyükön. A keresztfiam okos, de anyás, visszahúzódtó hétéves kislány. Az iskola rögtön átírányította gyógypedagógiai felzárkóztatásra; indoklásul azt közölték a döbbszent szülőkkel, hogy így a fiú védett környezetben nyer egy-két évet, és lelkileg, testileg megerősödve nagyobb

esélye lesz majd a többi tízéves között gimnáziumba jutni. Egy tízéves rokonkislány azért került a közeli reáliskolába, mert szép vörös hajával és szeplőivel nem garantált a biztonsága az áhított gimnáziumba menő iskolabuszon. Egy, a gimnazisták körében elvégzett felmérés szerint a 11-éves fiúk 1%-a volt már négyszer vagy többször merevrészeg, a 13 évesek körében mindez a fiúknál 3, a lányoknál 1%, a 15 éveseknél pedig a fiúknál 20, a lányoknál 16%. Az ivászat szinte rendszeres és mindennapos a gimnáziumokban, a reál- és szakmunkásképző iskolákban azért nem ennyire rossz az arány.

Oka ennek a Magyarországon soha nem említett ún. "német rendi tagozódás". Az angol "class" nem képes kifejezni azt, ami a német "Stand" mögött áll. Ez nagyjából a társadalmi rang, osztály és kaszt keveréke, s mélyebben gyökerezik a német és bajor társadalomban, mint az angliai osztálykülönbségek. Mondok rá egy példát. Magyarországon ha valaki egyszer ledoktorál, akkor utána ő Dr. XY lesz, akkor is, ha netán anyagi megfontolásból nem marad tudományos területen. Bajorországban egy doktori cím megszerzése főként olyan anyagi háttérrel feltételez, ami évekre előre megfelelő életnívót biztosít, valamint olyan ismerettségi- és kapcsolatkört, ami a jövőben majd hozzáillő munkakört tesz lehetővé. Ezt követően némi tehetséggel már védhető a témavezető, mint rettegett autoritás irányításával megírt disszertáció. Ha azonban a kapcsolatkör meglazul, a bank nem hitelez többé, vagy valami olyan jön közbe, ami miatt nem megfelelő az infrastruktúra (autó, lakás, lakcím árfekvési besorolása stb.), akkor nem használhatja az ember az íratlan tagozódási törvények miatt a doktori vagy nemesi címét, mert "bukott emberként" nem érdemes rá. Egy gimnáziumi tanárnak nincsen szüksége tudományos fokozatra, ha netán van, azt többségében csak igazgatójának beleegyezésével viselheti, esetleges hitelvesztést kockáztatva.

A "rendbe" való betagozódás, ami egy egész életre kihat, az 8 és 12 éves kor között dől el. A hagyományos bajor hierarchia lépcsőin lévő családok gyerekei általában különösebb erőfeszítés nélkül jutnak szüleik "Stand"-jába; a probléma a bevándorlókkal és a nagyravágyó szülők agyonhajszolt és agresszivitásukat környezetükön levezető félalkoholista gyerekeivel van. Mivel a bevándorló (a keletnémetek is ide tartoznak többé-kevésbé) renden kívüli, ezért nem lehet ellenőrizni, hogy a gyerek de facto milyen (értelmiségi, munkás vagy tartósan munkanélküli) családból származik. Van egy általános családi háttere, ami eddig legalábbis iránymutató volt – ez viszont 2010 őszétől teljességgel tárgytalanná vált. Egy nem "echte bajor" gyerek a mi keletbajor vidékünkön olyan potenciális leendő munkavállaló-jelölté vált, akinek pénzben kifejezhető értéke van a bajor bankok számára, mint a leendő "gazdasági vészterv"

alkotóeleme. Nevelését és taníttatását az arra hivatott képzett bajor pedagógusok veszik át. Ebben az új rendszerben a szülő feleslegessé válik, ezért alulkorúsítják, így semmi joga nincsen észrevétel, javaslatot, sőt Isten őrizz, netán kifogást tenni, tiltakozni, mert ő csak egy átmeneti személy, akinek megőrzésre átadtak egy értéktárgyat. Ez a szemlélet – a volt szocialista blokkunk értelmiségi bevándorlóinak színvonalához képest csökkent nevelési és tanítási képességekkel rendelkező bajor óvodai és iskolai egységesítés – gyerekeink számára viszszalépés. Álszent megoldásnak találok az erre most svájci mintára elindított ún. Secondo-képzést. Secondo pl. egy kint élő magyar házaspár kint született, német állampolgárságú gyereke, aki szülei hazájából, jelen esetünkben a budapesti Balassi-Intézetből tantárgykiegészítő oktatást kaphat ösztöndíj formájában. Sajnos azonban a képzési rendszert összehangoló és irányító bajor egyetemek nem rendelkeznek ehhez megfelelő személyi háttérrel, éppen mivel a meglévő, még friss anyaországbeli tapasztalatokkal rendelkező bevándorlóikat nem ismerik el. Eredménye a regensburgi frissen alapított Hungaricum szórólapján olvasott Dürrenmatt-idézet: "Európában két nehéz nyelv van, a magyar és a portugál, de a magyar olyan nehéz, hogy még a portugál sem érti meg."

Kislányom esti táncháza alatt leültem az előtérben várakozó bajor édesanyák közé, és egyszerűen kifakadtam. Hogy lehet egy gazdag, egyetemi rendszerre és tudományára oly büszke Bajorország ennyire buta és képzetlen? S ha ez így van, akkor mitől olyan elismert és gazdag? Ha valamit kérdezek, mert szükségem van rá, akkor miért nem tud itt senki sem válaszolni? – Az egyik nagymama, a falu nagygazdaasszonya odajött hozzám, s megállt előttem. Csöndesen figyelték a többiek. "Az országunkban 12,5 millió lakos van, de ebből csak 6,4 millió bajor. Mi az ősi határőrök leszármazottjai vagyunk, évszázadok óta megaláznak és vernek minket. A nyelvünk haldoklik, szokásaink pusztulnak, bajor identitásunkért kinevetnek és lenéznek minket, egy örült pedig tisztára akarta mosni a vérünket. Mint a hentes a tehénből, úgy vágunk le óvodáinkból, iskoláinkból, egyetemeinkből részeket, globalizált koncnak azért, hogy a többi megmaradhasson nekünk. S hogy miért nem válaszolunk? Azért, mert némán irigyeljük azokat, akiknek még véleménye van, azt ki merik mondani, s elég bátrak ahhoz, hogy kérdezzenek, elviselve a nem ismerés kudarcát. A mi lojalitásunk az nem más, mint hűség a saját múltunkhoz, a saját közösségünkhöz. Treu der Heimat – Treu dem guten alten Brauch!"

A faluházban beálló csöndet csak a kis cipők ütemes dobbanása, s a bőrnadrágokon csattanó kis tenyerek zaja törte meg...